

Център за семиотични и културни изследвания

eБИБЛИОТЕКА

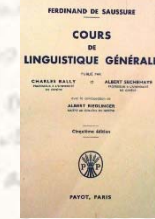
ФЕРДИНАНД ДЪО СОСЮР

ПРИРОДА НА ЕЗИКОВИЯ ЗНАК

e-издание на Център за семиотични и културни изследвания

2012

www.cssc-bg.com

ПРИРОДА НА ЕЗИКОВИЯ ЗНАК ФЕРДИНАНД ДЪО СОСЮР. ИЗ: КУРС ПО ОБЩА ЛИНГВИСТИКА

3

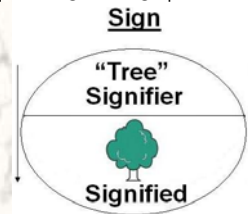
Езиковият знак **свързва не вещь и название, а понятие и акустичен образ**. Последният не е материалният звук – нещо чисто физическо, а психичният отпечатък на този звук, представата, която получаваме от него чрез нашите сетива. Акустичният образ е сетивен и ако ни се случва да го наричаме «материален», то е само в този смисъл и в противоположност на другия член на асоциативната двойка – понятието, общо взето по-абстрактно.

[...] Езиковият знак е следователно двустранна психична същност, която може да бъде представена така:

ПРИРОДА НА ЕЗИКОВИЯ ЗНАК

ФЕРДИНАНД ДЪО СОСЮР. ИЗ: КУРС ПО ОБЩА ЛИНГВИСТИКА

4

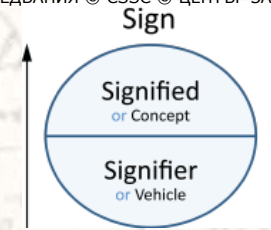
Тези два елемента са тясно свързани и се предполагат взаимно. [...] Това определение поставя важен терминологичен въпрос. Наричаме **знак съчетанието от понятие и акустичен образ, но в практиката този термин означава обикновено само акустичния образ**, например някаква дума – „дърво“ и т.н. Забравя се, че ако „дърво“ е наречено знак, то е само дотолкова, доколкото носи понятието „дърво“, така че мисълта за сетивната страна включва мисълта за цялото.

Двусмислието би изчезнало, ако означим тези три понятия с имена, които се предполагат взаимно, при все че се противопоставят. Предлагаме да се запази думата **знак** за означаване на цялото, а да се замести «понятие» и «акустичен образ» съответно с **означаемо** и **означаващо**. Последните термини имат предимството да отбелязват противопоставянето, което ги разделя било помежду им, било от цялото, чиито части са. Колкото до **знак**, ако се задоволяваме с него, то е, защото не знаем с какво да го заменим, тъй като езикът, който употребяваме, не ни предлага нищо друго.

Така дефинираният **езиков знак** притежава две характерни особености от първостепенно значение. Представяйки ги, ние излагаме самите принципи на всяко изследване от този род.

ПРИРОДА НА ЕЗИКОВИЯ ЗНАК

ФЕРДИНАНД ДЪО СОСЮР. ИЗ: КУРС ПО ОБЩА ЛИНГВИСТИКА

5

○ ПЪРВИ ПРИНЦИП: ПРОИЗВОЛНОСТ НА ЗНАКА

Връзката между означаващото и означаемото е произволна или още, тъй като под знак разбираме цялото, произтичащо от асоциирането на едно означаващо с едно означаемо, можем да кажем по-просто: езиковият знак е произволен.

Така понятието «сестра» не е свързано чрез никакво вътрешно отношение с поредицата звукове *s-o-r* във френски, която му служи за означаващо – то би могло да бъде също така добре представено от каквато и да е друга последователност от звукове. За доказателство служат различията между езиците и самото съществуване на различни езици: означаемото „вол“ има за означаващо *b-o-f* от едната страна на границата и *o-k-s*– от другата.

Принципът за произволността на знака не се оспорва от никого, но често е много по-лесно да се открие една истина, отколкото да ѝ се отдаде подобаващо място. Горният принцип господства в цялата лингвистика на езика. Неговите последици са безбройни. Вярно е, че не всички те се проявяват от пръв поглед еднакво очевидно. Откриваме ги само след много лутания, а с тях – и първостепенната важност на принципа.

ПРИРОДА НА ЕЗИКОВИЯ ЗНАК ФЕРДИНАНД ДЪО СОСЮР. ИЗ: КУРС ПО ОБЩА ЛИНГВИСТИКА

6

Една забележка мимоходом: когато **семиологията** бъде организирана, тя ще трябва да се запита дали начините на изразяване, които почиват на напълно естествено проявяващи се знаци, като пантомимата, ѝ принадлежат по право. Ако допуснем, че тя ги приеме, нейният главен обект пак ще си остане съвкупността от системите, основани върху произволността на знака. В действителност всеки начин на изразяване, приет в дадено общество, почива по принцип върху един колективен навик или, което е все същото – върху договореността. [...] Може следователно да се каже, че изцяло произволните знаци осъществяват по-добре от другите идеала за семиотичен подход. Ето защо езикът, най-сложната и най-разпространената система за изразяване, е още и най-характерната от всички. В този смисъл **лингвистиката може да стане общ образец за всяка семиология**, въпреки че езикът е само една частна система.

Служели са си с думата **символ**, за да означат езиковия **знак** или по-точно това, което ние наричаме **означаващо**. Има неудобства за приемането му именно поради нашия първи принцип. За **символа** е характерно, че той никога не е напълно произволен; не е празен – има остатък от естествена връзка между **означаващото** и **означаемото**. Символът на правосъдието, везните, не би могъл да се замени с каквото и да е, колесница например.

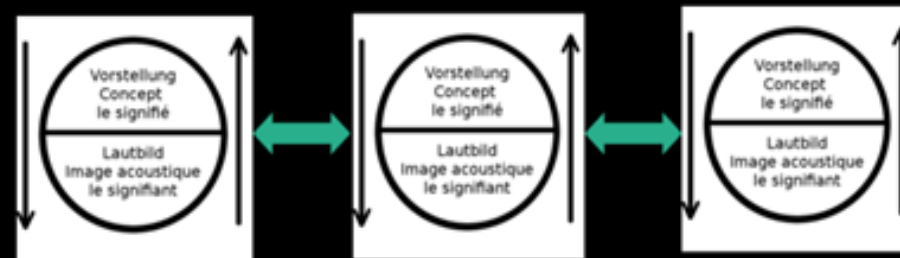

ПРИРОДА НА ЕЗИКОВИЯ ЗНАК

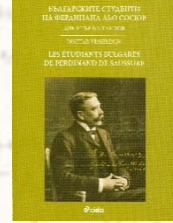
ФЕРДИНАНД ДЪО СОСЮР. ИЗ: КУРС ПО ОБЩА ЛИНГВИСТИКА

7

Тази втора схема, която е публикувана непосредствено до предишната в „Курса“ на Сосюр, показва ясно релативността и арбитраността на езиковия знак и в плана на *означаемото*, и в плана на *означаващото*.

Думата *произволен* също изисква пояснение. Тя не трябва да създава представата, че означаващото зависи от свободния избор на говорещия (не е във властта на индивида да измени каквото и да било в даден знак, вече установен сред езикова група). Искаме да кажем, че то е *немотивирано*, тоест *произволно* по отношение на **означаемото**, с което няма никаква естествена връзка в действителността.

ПРИРОДА НА ЕЗИКОВИЯ ЗНАК ФЕРДИНАНД ДЪО СОСЮР. ИЗ: КУРС ПО ОБЩА ЛИНГВИСТИКА

9

○ ВТОРИ ПРИНЦИП: ЛИНЕЕН ХАРАКТЕР НА ОЗНАЧАВАЩОТО

Означаващото, имащо слухова природа, се разгръща във времето и се характеризира със свойствата на времето: а) то представлява *протяжност* и б) *тази протяжност има едно измерение* – тя е **линия.**

Този принцип е очевиден, но изглежда, че винаги са пропускали да го обявят, вероятно защото са го намирали за крайно прост, обаче той е основен и последствията от това са неизчислими. Той е със същата важност като първия закон. Целият механизъм на езика зависи от него.

В противоположност на визуалните означаващи (морски сигнали и т.н.), които могат да се комбинират едновременно в много измерения, акустичните означаващи разполагат само с линията на времето; техните елементи следват един подир друг; те образуват верига. Това свойство се проявява незабавно, щом ги представим писмено и щом заместим последователността във времето с пространствената линия на графичните знаци. [...]

ПРИРОДА НА ЕЗИКОВИЯ ЗНАК

ФЕРДИНАНД ДЪО СОСЮР. ИЗ: КУРС ПО ОБЩА ЛИНГВИСТИКА

Ferdinand de Saussure

- (1857-1913), Swiss, founder of structuralism, modern linguistics, Semiology.
- *Course in General Linguistics*, 1916
- Diachronic Vs Synchronic
- Langue Vs Parole
- Syntagmatic Vs Paradigmatic
- Signifier Vs Signified

10

НЕИЗМЕНЯЕМОСТ И ИЗМЕНЯЕМОСТ НА ЗНАКА

○ НЕИЗМЕНЯЕМОСТ

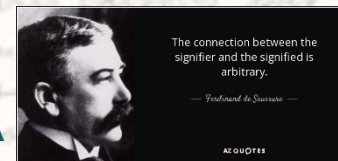
Ако по отношение на понятието, което представя, означаващото изглежда свободно избрано, то, напротив – по отношение на говорната общност, която го използва, не е свободно, а наложено. [...] Не само индивидът би бил неспособен, ако пожелае, да измени с каквото и да е избора, който е бил направен, но и самият колектив не може да упражни властта си върху нито една дума – той е свързан с езика такъв, какъвто е.

Езикът следователно не може да бъде оприличен на обикновен договор и именно от тази страна **езиковият знак** е изключително интересен за изследване. Ако искаме да покажем, че законът, приет в един колектив, е нещо наложено, а не свободно възприето правило, именно езикът предлага най-яркото доказателство за това. [...]

1. *Произволният характер на знака.* В действителност самата произволност на знака закриля езика от всеки опит, целящ да го измени. Говорещата маса, била тя дори и по-съзнателна, отколкото е, не би могла да го обсъжда. Защото, за да бъде обсъждано нещо, то трябва да почива върху разумна норма.

ПРИРОДА НА ЕЗИКОВИЯ ЗНАК

ФЕРДИНАНД ДЪО СОСЮР. ИЗ: КУРС ПО ОБЩА ЛИНГВИСТИКА

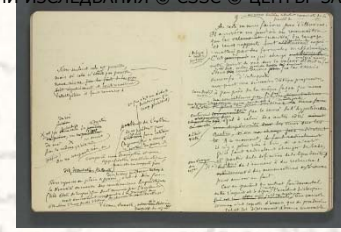

11

2. *Множеството от знаци, необходими, за да се образува който и да е език.* Значението на този факт е много голямо. Една писмена система, съставена от двадесет до четиридесет букви, може в краен случай да бъде заменена с друга. Същото би се отнасяло до езика, ако той включваше ограничен брой елементи, но езиковите знаци са безбройни.

3. *Извънредно сложният характер на системата.* Езикът представлява система. Ако откъм тази си страна той не е напълно произволен и в такъв смисъл в него царят относителна рационалност, това също е пунктът, в който се проявява неспособността на масата да го преобрази. Защото тази система е сложен механизъм, който може да бъде схванат само чрез разсъждение – самите тези, които си служат ежедневно с него, изобщо не го познават. Не би могло да се предприеме някакво изменение освен чрез намесата на специалисти – граматичари, логици и т.н. Но опитът показва, че досега вмешателства от това естество не са имали никакъв успех.

4. *Съпротивата на колективната инертност спрямо всяка езикова иновация.* В езика всеки участва непрестанно и ето защо той непрекъснато търпи въздействието на всички. Този капитален факт е достатъчен да покаже невъзможността за революция в езика. От всички социални институции езикът е най-малко податлив на инициатива. Той е едно цяло с живота на социалната маса, която се проявява преди всичко като консервативен фактор.

ПРИРОДА НА ЕЗИКОВИЯ ЗНАК

ФЕРДИНАНД ДЪО СОСЮР. ИЗ: КУРС ПО ОБЩА ЛИНГВИСТИКА

12

○ ИЗМЕНЯЕМОСТ

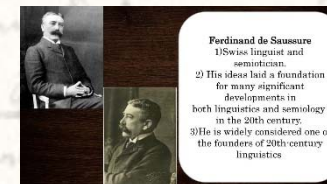
Времето, което осигурява континуитета на езика, има друго въздействие, привидно противоречащо на първото – да променя по-бързо или по-бавно езиковите знаци и затова **в известен смисъл може да се говори едновременно за неизменяемост и изменяемост на знака.**

В крайна сметка двата факта са в единство: **знакът** може да се изменя, защото съществува непрекъснато. Това, което господства при всяко изменение, е устойчивостта на предходния материал; измяната спрямо миналото е само относителна. Ето защо принципът на изменение се основава върху принципа на непрекъснатост. [...]

Каквито и да бъдат факторите на измененията, независимо дали действат изолирано или в съчетание, те **винаги довеждат до изместване на отношението между означаемото и означаващото.** [...] Даден език е напълно безсилен да се защитава от факторите, които изместват непрестанно отношението между **означаващото** и **означаемото**. Това е едно от последствията от произволността на знака. [...]

Непрекъснатостта на знака във времето, свързана с изменението във времето, е принцип на общата семиология.

ПРИРОДА НА ЕЗИКОВИЯ ЗНАК ФЕРДИНАНД ДЪО СОСЮР. ИЗ: КУРС ПО ОБЩА ЛИНГВИСТИКА

13

Да повторим накратко етапите на нашето изложение:

1. Избягвайки безплодни дефиниции на думи, ние отпърво различихме в недрата на цялостното явление *речева дейност* две страни – *език* и *реч*. Езикът за нас е речевата дейност минус речта. Той е съвкупността от езиковите навици, които позволяват на говорещия да разбира и да бъде разбран.

2. Но тази дефиниция все още оставя езика извън неговата социална действителност; тя прави от него нещо нереално, тъй като включва само един аспект на действителността – индивидуалния; необходима е говореща маса, за да има език. В нито един момент и обратно на привидността езикът не съществува извън социалния факт, защото е **семиологично явление**.

3. Тъй като **езиковият знак** е произволен, изглежда, че езикът, така дефиниран, е свободна система, поддаваща се на организиране по волята на говорещия, зависеща единствено от някакъв рационален принцип. Неговият социален характер, взет сам по себе си, не се противопоставя точно на това гледище. [...] И все пак това не ни възпира да гледаме на езика като на проста договореност, изменима по волята на заинтересуваните. Това е действието на времето, което се съчетава с действието на социалната сила; извън времетраенето езиковата реалност не е пълна и никакво заключение не е възможно.

